

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)
 רח' האדמו"ר מצאנז 10
 בני ברק

שיעורים ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

מורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

פרשת "חיי שרה" – תשפ"ג

התוכן:

1. "ביעור פירות שביעית" (ליל שב"ק "חיי שרה") – שיעור 1
2. "לא תנחשו בשידוכים ובקביעת חתונה" (שב"ק "חיי שרה") – שיעור 2

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א

באתרנו: <http://pninim.co.il/>

תחת הלינק: [שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר](http://pninim.co.il/)

לעילוי נשמת
 מו"ח החבר ר' שלמה בן ר' זכריה חיים זצ"ל
 נלב"ע י"ח תשרי תשפ"ג
 ת.נ.צ.ב.ה.

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' חיי שרה תשפ"ג

הלכות שביעית (י"ט)

מצות ביעור פירות שביעית (א)

מקור חיוב ביעור פירות שביעית

שנינו בפסחים (נ"ב:) א"ר יוסי ב"ר חנינא אמר קרא "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול" (פי' בהר כ"ה ז'), כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמה שבבית, כלה לחיה אשר בשדה כלה לבהמתך מן הבית. ואמנם מפסוק זה לומדים דין ביעור במאכל בהמה, אבל לגבי חובת ביעור במאכל אדם, לומדים כמה ראשונים מהפסוק בפ' משפטים (כ"ג י"א) "והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך" (ע"ש ברש"י שפ"י ונטשתה מאכילה אחר זמן הביעור, וכן בר"ש משאנץ ופי' הראב"ד על התוי"כ בפ' בהר), ויש שלמדו מהפסוק בפ' בהר (כ"ה י"ב) "מן השדה תאכלו את תבואתה", ודרשו בתוי"כ כל שאתה אוכל מן השדה אתה אוכל מתוך הבית, כלה מן השדה כלה מן הבית (ע"י ר"ש סיריליאו פ"ט ה"ו לשיטת הראב"ד, ובמקדש דוד דף ל"ז. ובתוס' יוהכ"פ על יומא פ"ג. ד"ה ובהא).

וכן פסק הרמב"ם (הלי שמיטה פ"ז ה"א) וז"ל פירות שביעית אין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה שנאמר "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול", כל זמן שחיה אוכלת ממין זה מן השדה, אתה אוכל ממה שבבית, כלה לחיה מן השדה חייב לבער אותו המין מן הבית, וזהו ביעור של פירות שביעית עכ"ל.

מחלוקת הראשונים אם מצות ביעור היא מה"ת או מדרבנן

מלשון הרמב"ם משמע דמצות ביעור פירות שביעית היא מצוה מדאורייתא, וכן שיטת רוב הראשונים כמבואר בדרך אמונה (פ"ז סק"א וע"ש בבה"ל), אבל הכס"מ (שם סוף ה"ג) הביא שיטת הרמב"ן (פי' בהר כ"ה ז') שמצדד דאינה אלא מצוה דרבנן וקראי אסמכתא בעלמא, וכן דעת הר"ן ורבינו דוד בפסחים (נ"ה:). ועוד כמה ראשונים כמבואר בדרך אמונה (פ"ז צה"ל סק"ח ופי"ד צה"ל ס"ק שלי"ג).

רוב הראשונים ס"ל שהיא מצוה מה"ת, וכי הגר"י פערלא זצ"ל (סה"מ לרס"ג מ"ע ס"א - מהדורת מכון המאור עמוד שד"מ ד"ה ועדיין) שמוני המצוות לא מנו אותה כיון שאינה מצוה בפני"ע, אלא נכללת במצות השמיטה.

כיצד מקיימים מצות ביעור

נחלקו הראשונים היאך מקיימין מצות ביעור, ויש לחלק השיטות לג' דרכים.

א. הרמב"ם (פ"ז ה"ג) כ' וז"ל דאם היו לו פירות מרובין מחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד, ואסור לאכול אחר הביעור בין לעניים בין לעשירים, ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור, שורף באש או משליך לים המלח, ומאבדן לכל דבר שמאבד עכ"ל.

ב. הרמב"ן בפי' בהר (כ"ה ז') והר"ש בשביעית (פ"ט מ"ח) ותוס' בפסחים (נ"ב: ד"ה מתבערין) והסמ"ג (מ"ע קמ"ח) ס"ל דמצות ביעור היא שחייב להפקיר הפירות שביעית ולהוציאן מרשותו ולהניחן ברה"ר, אלא שאח"כ יכול לחזור ולזכות בהן, ולהכניסן שוב לתוך ביתו.

ג. שיטת הראב"ד על הרמב"ם (שם) היא דיש שני ביעורים, ביעור ראשון כשכלו הפירות מתחום העיר, ואז מפקירם או מביאם לאוצר ב"ד והם מחלקים אותם מזון ג' סעודות לכל אחד, וביעור שני אחר שיכלו מכל הארץ, ואז מבערם לגמרי בשריפה או באיבוד, וע"ע במקדש דוד (זרעים סי' נ"ט סק"ב, ובנדמ"ח שביעית סי' ז') מש"כ בזה.

להלכה כ' הכס"מ (שם) בשם המהר"י קורקוס דכדאי הם הגאונים הנזכרים (הרמב"ן והר"ש ותוס' וסמ"ג) והראיות לסמוך עליהם, כל שכן בשעה"ד כי רב הוא, ובתו"ד כתב "כי הדלות רב ועצום, ובמה שכתבתי יכולים לקיים מצות ביעור בלא ביעור", וכן הכריעו בפאת השלחן (פכ"ז ס"ג), והחזו"א (סי' י"א סק"ז ד"ה ומה שהקשה, ובסדר שביעית סי' כ"ו סק"א ד"ה פרי, וכן בקובץ אגרות ח"ב סי' קס"ב), ובתוס' יוהכ"פ על יומא (פ"ג.) כ' דנהגו בירושלים, חסידים ואנשי מעשה, להפקירם ולחזור לזכות בהם.

שיטת החכמת אדם לבער קצת מפירותיו בשריפה כשיטת הרמב"ם וקושיית האחרונים על שיטתו

אבל החכמ"א בספרו שערי צדק (פ"ט ס"ה) כ' וז"ל ומי אשר מלא ידו לה', ויכולת בידו לקיים מצות ביעור ע"י שריפה, נראה לי שיעשה כן, שאיזה ימים קודם שיגיע לזמן ביעור יחלק הכל לעניים, וישאיר לעצמו מעט מכל מין כדי לקיים בו מצות ביעור בשריפה בזמנו, וכן דעתי לעשות אם יזכני ה' לעלות לארה"ק ולקיים מצות שביעית וביעורו עכ"ל. אבל בספר השמיטה (להגר"מ טוקצ'ינסקי זצ"ל פ"ט הערה 3) הביא בשם הגר"י ד"ס ק"ן זצ"ל שהקשה דמדקיי"ל כשיטת הרמב"ן ודעימיה, דמצות ביעור היא על ידי הפקר, א"כ אסור לשורפם דהפירות קדושים בקדושת שביעית, ושריפתם היא חומרא דאתי לידי קולא, לבטל מ"ע דלאכלה, וע"ע בשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' ל"ז) מה שהאריך בהערה זו על החכמת אדם.

אבל יש שהעירו על חידושו של החכמת אדם מצד אחר, דאין אדם מצווה בעצם הביעור, לא בשריפה ולא בהפקר, אלא דזהו דינם של פירות שביעית כשכלה לחיה מן השדה, כעין מה שמצאנו בביעור מעשרות, שאינה מצוה חיובית, אלא שאם נותרו יש דינים כיצד צריך לנהוג (פירות שביעית פ"כ הערה כ"ד), ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל (דרך שיחה י"א עמוד שצ"א) כבר העיר שאין מצוה לשייר פירות כדי לקיים מצות ביעור, דכל מצוה שתכליתה לבער הדבר, אין צריך להשתדל לקיימה, ואע"פ שיש שמשירין חמץ כדי לקיים מצות ביעור חמץ בערב פסח (עי' רמ"א סי' תל"ב ס"ב), שאני התם שבירך ברכה "על ביעור חמץ" בליל בדיקת חמץ.

פרטי דיני הפקר למצות ביעור פירות שביעית

שיטת מרן החזו"א זצ"ל שמקיימים מצות ביעור ע"י הפקר

למעשה בדרך אמונה (פ"ז סק"יז) הביא מש"כ החזו"א זצ"ל בכמה מקומות, דכשמפקיר הפירות צריך להוציאם לשוק, ומניחן על הארץ ומפקירן בפני ג' אנשים, ואפילו הם אוהביו ובטוח הוא בהן שלא יזכו בפירות כשמפקירן. ואדרבה בארחות רבינו (ח"ב עמוד שני"ד) מסופר שמרן הקה"י זצ"ל כעס מאד על אלו שזוכים מהמפקירים בזמן הביעור בשביעית, ואמר בקפידא "הלה מקיים מצות ביעור, ובא פלוני וזוכה בזה", וע"ע אריכות בזה באמרי יעקב על הל' א"י (סי' ז' ס"ד ביאורים ד"ה יפקיר). ומ"מ אם הוא רואה שאחד

מהשלשה רוצה לזכות בפירות, אסור למונעו ולומר לו שאוהבים אינם לוקחים מהפקר, משום שחסר בזה בביעור מרשותו (שבות יצחק עמוד ק"ה בשם מרן הגריש"א זצ"ל).

הפקר בפני ג' אנשים או גם בפני ג' נשים

כ' בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' פ"ה) שיכול להפקיר גם בפני אשתו ובניו, וכן נקט מרן הגרשז"א זצ"ל להלכה (שלחן שלמה על שביעית עמוד רס"ה), אבל בכה"ח (או"ח סי' רמ"ו סקמ"ג בשם המנחת פתים) כתב, כיון שהטעם שצריך להפקיר בפני ג' הוא כדי שיהי' אחד זוכה ושנים מעידין כמבואר בנדרים (מ"ה.), א"כ צריך להפקיר דווקא בפני אנשים שהם כשרים לעדות. לפ"ז כ' בדרך אמונה (פ"ז צה"ל סק"ל) דסגי אם רק שנים מהם כשרים לעדות שיכולים להעיד על זכיית השלישי. עוד הביא שם בשם מרן הגריש"א זצ"ל דלא מהני להפקיר בפני נשים, וכש"כ דלפני אשתו ובניו לא מהני, אלא ראוי ששנים מהם יהיו כשרים לעדות, וגם השלישי לא יהי' מבני ביתו, וכן הובא בשם מרן הקה"י זצ"ל (ארחות רבינו ח"ב עמוד שני"ד), ומרן הגריש"א זצ"ל הוסיף דהשלישי יכול להיות קטן שיכול לזכות לעצמו (משפטי ארץ פל"א ס"ב).

האם צריך להפקיר דווקא ברחוב או אפילו בפני ג' בביתו

בביאור הגר"א על הירושלמי בשביעית (פ"ט ה"ד) מבואר דסגי בהוצאת הפירות לשוק או להפקירם בביתו בפני שלשה, ובמהר"ם חלאוה בפסחים (נ"ב.) כ' שמוציא פירותיו לרה"ר, ומרן החזו"א זצ"ל (ע" דרך אמונה פ"ז צה"ל סק"א) פסק שאינו יכול להפקירם בביתו, דבתוספתא (פ"ח ה"ד) תניא דמי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור, מחלק מהן לשכניו ולקרוביו וליודעיו, ומוציא ומניח על פתח ביתו, ואומר "אחינו בית ישראל, כל מי שצריך ליטול יטול".

שיטת מרן הגריש"א זצ"ל שלפעמים מקיים מצות ביעור כשמוציא הפירות לחדר מדרגות

עוד כ' בדרך אמונה (פ"ז צה"ל סק"ל) דלא סגי במה שמוציא הפירות לחצר, משום שלשון הירושלמי הוא דמפקינן ל"י לשוקא, ומעיקר הדין גם אינו יכול להוציאם לחדר מדרגות, כיון שאינו נחשב רה"ר אלא חצר השותפים, וממילא נחשב כרשותו של המפקיר (שיח אמונה פ"ז הערה 75). אבל מרן הגריש"א זצ"ל פסק (משפטי ארץ פל"א ס"ג), דבמקום הצורך מקיים מצות ביעור גם כשמוציא הפירות לחדר מדרגות ומפקירם שם בפני ג' אנשים, בתנאי שחדר המדרגות אינו נעול, משום שאם הוא נעול נחשב לחצר המשתמרת, והרי זה חצר השותפין, ואין זו הוצאה מרשותו, שכל חפץ הנמצא בו שייך לכל הדיירים, וכן פסק מרן בעל שבט הלוי זצ"ל (קובץ מבית לוי חט"ז עמוד מ"א הערה ב', וע"ע בזה בשו"ת משנת יוסף ח"ג סי' ל"ו סק"ז ד"ה ומי).

שיטת מרן החזו"א זצ"ל דכשיש טירחא גדולה יכול להפקיר פירותיו גם כשהם בביתו

אם יש טירחא גדולה להוציא הפירות החוצה, כ' בדרך אמונה (פ"ז צה"ל סק"ט) בשם מרן החזו"א זצ"ל (וכן מובא בארחות רבינו ח"ב עמוד שני"ג) דיכול להפקיר בפני שלשה אפילו אם לא הוציאם החוצה (והסביר בדרך אמונה שם, דאפשר סמך בשעת הדחק על שיטת הגר"א הנ"ל). אבל הגר"א גנחובסקי זצ"ל העיר (גינת אגוז עמוד ס"ב), דאפילו אם הפירות הם הפקר, וכשנמצאים ברשותו אינו רוצה לזכות בהם, מ"מ יכול לעכב אחרים מליכנס לרשותו לזכות בהפקר, והכי מבואר בשו"ע (חו"מ סי' רע"ג ס"ג) דאסור לצוד בהמות מרשות חבירו, אע"פ שחבירו לא זכה בבהמות (משום שהיא חצר שאינה משתמרת). לפ"ז המפקיר פירות שביעית שברשותו, יכול למנוע אחרים מלהיכנס, ונהי דההפקר חל, אבל יש לעיין אם קיים מצות ביעור בזה, ואמנם בירושלמי הנ"ל מבואר שאם אין לו אוהבים, יפקיר בערב אע"פ שאין שם אנשים ויצעק בקול "הרי הן הפקר" כדי שישמעו ג' אנשים מרחוק, דהתם אם ירצו יכולים לבוא, משא"כ בנד"ד, אא"כ יתן רשות מפורשת שאנשים יכולים ליכנס לביתו, דאל"ה אין זה מצות ביעור.

האם יש מקום להקל להפקיר בתוך ביתו כשאנשים צריכים הפירות למצוה

עוד הסתפק הגר"א גנחובסקי זצ"ל, דגם אם הפירות שהפקיר הם ברשותו ואינו מרשה לאחרים להכנס לרשותו, מ"מ אם אחרים רוצים הפרי לצורך מצוה, יכולים ליכנס בע"כ של בעה"ב, כמו שאם נפל חפץ של ראובן בחצר של שמעון, ושמעון אינו מסכים שראובן יכנס לרשותו, מ"מ ראובן יכול ליכנס בע"כ של שמעון כיון שהוא אבוד ממנו, ויש כאן מצות השבת אבידה, דמה לי לכפותו להשיב האבידה, ומה לי לכפותו להרשות ליכנס לרשותו כדי לקחת את האבידה, ולכן הסתפק, האם נימא כשיש שם אתרוג של הפקר, שיוכל ליכנס לרשות חבירו בע"כ, דהרי חבירו ערב עליו לקיים מצוה, והוי בכלל השבת אבידה, וע"ש עוד אריכות בשאלה זו.

ביעור פירות שביעית כשהם נמצאים בכליו של הבעלים שמפקירם

לכתחילה יש להקפיד שהפירות לא יהיו בכלים שלו כשמפקירם, משום שכליו של אדם זוכים לו (שו"ע חו"מ סי' ר' ס"ג), ואע"פ שברה"ר אין כליו קונים לו, רוב רחובות שלנו אינם כרה"ר לענין זה, אלא כסימטא, ומ"מ אם מפקיר גם את הכלים, שוב אין חסרון שכליו קונות לו, ונ"מ טובא כשמפקיר יין, שאינו יכול להוציאו מהבקבוק, ובשלמא אם מפקיר גם את הבקבוקים, אבל כשרק מפקיר את היין, פסק מרן הקה"י זצ"ל שיכוון המפקיר שכליו לא יזכו לו (ארחות רבינו ח"ג עמוד של"ו), אבל עצה זו צע"ק, דאם אינו מפקיר את הכלי, היאך נחשב הוצאה מרשותו (שדה מרדכי פלי"ב ס"ד).

הפקר ע"י שליח – מי מפקיר הפירות במוסדות

כ' המ"ב בהל' פסח (סי' תל"ד סקט"ו) בשם הר"ן בפסחים (ו): דא"א להפקיר ע"י שליח, והסביר רע"א בגיטין (ל"ב): טעמו משום דמילי לא מימסרן לשליח (אמנם רע"א שם הקשה עליו מהא דאפשר לבטל גט ע"י שליח), ולכן אין הבעלים יכולים למנות שליח למצות ביעור. ונ"מ טובא בזה במוסדות, שרק הבעלים יכולים לבער הפירות ע"י הפקר, אא"כ יש ממונה שבסמכותו לעשות כרצונו, ואז גם הוא יכול להפקיר.

הפקר פירותיו כשנמצא רחוק מהם

אם הבעלים אינם בעיר ביום הביעור, יבקשו מאחרים להוציא הפירות לרה"ר, ויפקירם הבעלים במקום שנמצא (משפטי ארץ פלי"א ס"ה). אבל לכאורה יש לתמוה היאך מועיל הפקר כאשר האנשים ששומעים ממנו שהוא מפקיר פירותיו, אינם נמצאים במקום הפירות, וי"ל דזה דומה למש"כ בדרך אמונה (פי"ז סק"י"ז וצה"ל סק"ב) בשם הראשונים, דאם אחד רוצה להפקיר פירותיו למצות ביעור, ואין לו אוהבים, וכל מי שיפקיר בפניו יזכה בו, ימתין עד שיהא השוק פנוי, שלא יהיו שם בני"א אלא ברחוק, ויוציא פירותיו לשוק, ויצעק בקול "הרי הן הפקר" כדי שישמעו ג' אנשים מרחוק, ועד שיבואו לזכות בהם יקדים הוא עצמו ויזכה, ומקור עצה זו היא ירושלמי בשביעית (פי"ט ה"ד) דרב אמי יעץ להם לעשות כך. הרי מפורש דאפילו אם הוא יכול לחזור לזכות בפירות לפני שהאנשים שהפקיר בפניהם יכולים להגיע למקום של הפירות, ג"כ מהני. עוד יש לצרף מש"כ המ"ב בהל' שבת (סי' רמ"ו סקט"ו) דמה"ת הפקר מהני גם בינו לבין עצמו.

הפקר בטלפון

מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל נתן עוד עצה, שיבקש מאחרים להוציא פירותיו מביתו, ואז יטלפן לשלש אנשים להודיע להם שהפקיר פירותיו במקום פלוני, ושיכולים ללכת שם לקחת אותם (שיח אמונה פי"ז הערה 59, דלא כהערת האמרי יעקב על הל' אי"י פי"ז ס"ד ביאורים ד"ה שלשה).

הקנאת פירותיו לאשתו בקנין אודיתא כדי שהיא תוכל להפקירם

עוד יש להציע, שבמקום שהבעל נמצא, יקנה פירותיו לאשתו בקנין אודיתא, שיאמר בפני שנים "אתם עדי שהפירות שביעית האלו הם של אשתי" ואז היא תוכל לקיים מצות ביעור בפירות "שלה", ואמנם יש מחלוקת גדולה אם קנין "אודיתא" היא מדאורייתא או מדרבנן (ע' מש"כ בזה במעדני יו"ט ח"ד סי' קי"ד), אבל כיון שמצות שמיטה בזה"ז היא מדרבנן, יש לסמוך על קנין זה.

הפקרת פירותיו והשכרת מקומם לאחר

מי שפירותיו נמצאים רחוק ממנו ואין לו אפשרות שאחרים יוציאם מרשותו, חידש בשו"ת משנת יוסף (ח"י ס"י ל"ו סק"ג) שיפקירם בפני שלשה וישכיר מקומן למישהו, ועי"ז יקנה הפירות עבור כל ישראל, דהרי הרמב"ן (פי בהר כ"ה ז') הביא תוספתא בענין ביעור שהוא כענין "בערתי הקודש מן הבית" שנאמר בביעור מעשרות, והרמב"ם (הלי מעשר שני פי"א הי"א) פסק דמי שהיו פירותיו רחוקים ממנו והגיע יום הביעור, הרי זה קורא שם למתנות, ומזכה להן לבעליהן אגב קרקע, או למי שזוכה להן ולבעליהן, וא"כ כמו שיש מצות נתינה התם וי"ח בזה, ה"ה בביעור פירות שביעית (ועי"ע במשנת יוסף על משניות שביעית ח"ד עמוד פ"ד הערה כ"ב).

הפקיר דירתו כדי לקיים מצות ביעור וחבירו זכה בדירתו – עצת הג"ר אברהם גנחובסקי זצ"ל

מעשה שהיה במי שרצה לקיים מצות ביעור בארגזי יין שהיו ברשותו, וכדי לחוש לשיטת מרן החזו"א זצ"ל שא"א להפקירם כשהם עדיין ברשותו, כיון שהוא גר בקומה שניה בלי מעלית, והיה טירחא גדולה להוריד כל הארגזים לרה"ר, הפקיר את דירתו יחד עם היין בפני ג' חברים טובים. אבל מיד אחרי שהפקיר את דירתו, ניגש אחד מחביריו ופתח וסגר את דלת הדירה בפני בעל הדירה ושני חבריו שעמדו שם, ואמר להם שקנה את הדירה בקנין של נעל גדר ופרץ המבואר בגמ' ונפסק להלכה בשו"ע (חוי"מ ס"י רצ"ב ס"ג), ואמנם נחלקו הפוסקים שם אם קונה בנעילת דלת גרידא או שצריך נעילת הדלת במפתח, או שצריך נעילת דלת וגם פתיחתה, אבל הוא עשה כל הני קנינים, וכאשר בעל הדירה שאל אותו מה התכוון בבדיחה זו, ענה לו שהוא צריך לחתן ילדים והדירה הזו מאוד תעזור לו לחתן אותם, ומאחר שבעל הדירה הפקיר את דירתו, הרי הוא זכה מהפקר. שאלה זו הגיעה לאחד מבתי הדין בבני ברק, אבל כשסיפרו המעשה להגאון ר' אברהם גנחובסקי זצ"ל, הוא הציע עצה נפלאה.

הגאון זצ"ל אמר, מאחר והדירה היתה בקומה שניה, יש עצה פשוטה להוציאה מתחת יד מי שהחזיק בה, משום שהשכן שגר בקומה ראשונה זכה בדירה של הפקר בקנין חצר ע"י תקרת דירתו, וקנין זה חל באותו רגע שבעל הדירה הפקירה, עוד לפני שהמחזיק עשה קנין, ולכן יעץ שילכו לשכן בקומה ראשונה, ויאמרו לו כך וכך הוי מעשה, ומבקשים ממנו שיגלה דעתו שזכות היא לו לזכות בדירה (ויסבירו לו על כך לפני כן, כדי שלא יגלה דעתו ברגע הראשון שאינו רוצה, ושוב לא יוכל לגלות דעתו להיפך), ועי"ז נמצא שקדמה זכיית חצירו של השכן בקומה ראשונה לפני פעולת נעילת הדלת של החבר שהחזיק בדירה, ואח"כ השכן יוכל ליתנו במתנה לבעל הדירה ויוכל לחזור לדירתו בהשקט ובטח.

אבל יש להעיר שעצה זו היא רק לשיטת האור שמח (הלי גירושין פי"א ה"ו ד"ה אולם), דס"ל שגם קרקע נקנית בקנין חצר, וכן הוכיח החזו"א (אהע"ז ס"י קמ"ז סק"יז) ממש"כ תוס' בב"ק (י"ב). דעבדים נקנים בחצר אע"פ שמקרקעי נינהו (אבל יש שטענו שהקומה השניה מחוברת לקומה הראשונה, וא"כ אין זה נחשב שהקרקע מכניסה דבר לתוכה, וזה גרע מעבדים שהם מונחים בתוכה, אבל ע' בחזו"א הנ"ל שלא חילק בזה, ולמד מדברי התוס' לגבי אילן שחציו התחתון שייכת לאשה, שיכולה לקנות את החלק העליון של האילן בקנין חצר). אבל בקצוה"ח (ס"י צ"ה סוסק"ג) ובנתיבות (ס"י רמ"א סק"ג – אבל ע' באו"ש הנ"ל ובשו"ת משיב דבר ח"ב ס"י ל' שהקשו על הנתיבות מתוס' הנ"ל בב"ק) ובשו"ת אבני נזר (חוי"מ ס"י ח' – ט') נקטו שאין קרקע ניקנית בקנין חצר (ועי' בשו"ת דבר אברהם ח"א ס"י ח' סק"ג שמחלק בין עבדים דניידי שנקנין בקנין חצר, לקרקע דלא ניידי שאינם נקנים – הועתק מהספר אגן הסהר עמוד 496). ועי"ע מש"כ בזה בגינת אגוז (ס"י י"ד) באריכות בענין זה, שוב ראיתי בתורת חיים וחסד (ח"ג עמוד תרנ"א) שג"כ האריך בשאלה זו בטוטו"ד ע"ש.

פרטי דיני ביעור פירות שביעית בזמן ביעורן

מצות ביעור כשלא ידוע זמן ביעורן – שיטת מרן החזו"א זצ"ל שחייב להפקיר דווקא ביום הביעור

יש להסתפק אם יש מצות ביעור דווקא ביום שכלה אותו מין מן השדה, או שיכול לבערו כמה ימים קודם, ונ"מ טובא כשאינו ידוע בדיוק באיזה יום כלה אותו מין מן השדה. החזו"א (ס"י ט"ו סק"ח סוד"ה והנה)

כ' דאם יש ספק בדבר יש להחמיר, ויניחם בשוק ויפקירם ויחזור ויזכה בהם. ויותר מזה כ' החזו"א (סי' כ"ו בסדר השביעית סק"ה ד"ה קנה), שאם קנה הפירות היום והפקירן כדין ביעור, וחזר וזכה בהן, אם לא נתברר לו שזמן הביעור כבר הגיע אתמול, ואפשר היום הוא זמן הביעור, חייב לקיים מצות ביעור עוד פעם היום, נמצא שצריך לבער כמה ימים עד שיצא הספק מלבו. הרי מבואר דס"ל שצריך להפקיר פירותיו דווקא ביום שכלה המין מן השדה. עוד מבואר בחזו"א, דחייב ההפקר אינו אלא פעם אחת ביום, ולכן יכול לחזור ולזכות בפירות בו ביום.

אבל בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' נ"א סק"יח) וכן מרן הגריש"א זצ"ל (משפטי ארץ פלי"א סי"ט) ס"ל דיש חסרון בדרך זה, משום שאם זמן הביעור הוא באמצע היום, והוא הפקירם וחזר וזכה בהם מיד, הרי לא הפקירם באמצע היום שהוא זמן ביעורם.

והנה בשו"ת מנחת שלמה שם כ' דבפירות שאינו יודע בדיוק מתי זמן ביעורם, לא מהני כלל מה שיפקיר בכל יום מספק עד שיצא הספק מלבו, אם הוא חוזר בו ביום וזוכה בהם, אלא צריך להשאיר אותם הפקר, ולא לזכות בהם עד לאחר שידע ברור שכבר כלו מן השדה, אבל חזר בו קצת מזה, דהרי בשו"ת מנחת שלמה (ח"ג סי' קל"ב סק"יג) משמע דס"ל דסגי במה שמפקיר הפירות פעם אחת, קרוב לזמן האחרון שהם כלים לחיה מן השדה, ובזה מקיים רצון התורה שיופקרו בזמן הביעור, ויכול לחזור לזכות בהן אע"פ שעדיין לא כלו לגמרי מן השדה, וע"ש שהסביר דמשאחז"ל עד הפסח ועד עצרת, היינו סיום זמן הביעור, ומאז והלאה נאסרים, אבל תחילת זמן הביעור מתחיל מהזמן שהפירות נתמעטו הרבה ועומדים להיות כלים לחיה מן השדה, וכל אותה תקופה נחשבת לזמן הביעור.

ההנהגה הראויה בביעור פירות שביעית כשלא ידוע הזמן המדויק שחייבים לבער

ולמעשה יש לנהוג כמש"כ בדרך אמונה (פ"ז צה"ל סק"כ"ט) בשם מרן החזו"א זצ"ל, דאם יש ספק בזמן הביעור, יכול להכניס לביתו אחר שהפקירן, ויכוון שלא לזכות בהן עד שיעבור זמן הביעור. עוד הוסיף שם בשם מרן החזו"א זצ"ל, דמה שצריך להוציא הפירות לחוץ הוא דווקא במפקיר ביום אחרון, אבל אם מפקיר קודם לכן, א"צ להוציאן, ובלבד שלא יחזור ויזכה בהן עד אחר זמן הביעור (מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל כי שאם אין צורך בדבר, עדיף שלא להפקיר הפירות לפני שהגיע זמן הביעור, משום שאינו מקיים מצות ביעור בזה – שיח אמונה פ"ז הערה 674), ולכן במינים שאין ידוע זמן הביעור, כשקונה אותם לפני הזמן, יכוון שלא לזכות בהם, אלא ישארו הפקר עד אחר שיעבור זמן הביעור, וכן כשנוטלן מאוצר ב"ד או מחנויות השמיטה לפני זמן הביעור, יכוון שלא לזכות בהן עד שיעבור בודאי זמן הביעור.

מרן הגריש"א זצ"ל הוסיף, דכדי שתהא גמירות דעת שלא לזכות בפירות שמכניס לרשותו, שיאמר בפני האנשים שמפקיר בפניהם, שהפירות מופקרים ועומדים אע"פ שמכניסם לביתו, וכל הרוצה יכול לקחתם מביתו (משפטי ארץ פלי"א סי"ט), וכן פסק מרן הגרשז"א זצ"ל שיאמר לשלשה שהפקיר בפניהם "אף שאני מכניס את הפירות לביתי, הפירות נשארים הפקר" (שם הערה 31).

מצות ביעור בשבת ויו"ט

אם זמן הביעור הוא בשבת או ביו"ט, הסתפק מרן הקה"י זצ"ל אם מותר להפקיר בשבת ויו"ט (עי' ארחות רבינו ח"ב עמוד שני"ד, וע"ע ברע"א בה"ל ציצית סוסי' י"ג מש"כ בענין הפקר בשבת), ולכן יש להפקיר לפני שבת ויכוון שאינו רוצה לחזור לזכות בפירות עד שיעבור זמן הביעור, ומי"מ בדיעבד אם זמן הביעור הוא בשבת, ולא הפקירם לפני שבת, נראה דמותר להפקירם גם בשבת, כמו כל קנין או מתנה שאסור בשבת, ומי"מ לצורך מצוה מותר, כגון הקנאת אתרוג ביו"ט ראשון של סוכות, והקנאת טלית לחבירו לצורך מצות ציצית, ונתינת כלי שאינו טבול במתנה לנכרי בשבת כדי שיוכל להשתמש בו בהשאלה, ועי' בשער המלך (ה"ל לולב פ"ח ה"ב) שכתב דיש לחלק בין אם מפקיר כדי שאחרים יזכו בו, דזה אסור בשבת דהוי כמו מקח

וממכר, משא"כ אם מפקיר רק משום שרוצה שהדבר יצא מרשותו, ונ"מ טובא בנד"ד שכל כוונתו במה שמפקיר הוא רק כדי שיצא מרשותו.

יש שהסתפקו, מה הדין בפירות שאינם ראויין לאכילה (כגון שצריכים בישול), האם מהני להפקירן בשבת, כיון שאין אפשרות לזכות בהם משום שהם מוקצה (שדה מרדכי פל"ב הערה ל"ח בסו"ד).

לעילוי נשמת
מו"ח החבר ר' שלמה בן ר' זכריה חיים זצ"ל
נלב"ע י"ח תשרי תשפ"ג
ת.נ.צ.ב.ה.

בס"ד

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' חיי שרה תשפ"ג

לא תנחשו בשידוכים ובקביעות זמן החתונה

שנינו בחולין (צ"ה:): רב הוה קאזיל לבי רב חנן חתניה, חזי מברא (פרש"י מעבורת הנהר שהיתה באה מעבר השני לעבר זה) דקאתי לאפיה, אמר מברא קאתי לאפי יומא טבא לגו (פרש"י סימן טוב הוא לעוברי דרכים כשהמעבורת באה לקראתן מאליה קודם שזימנוה, יו"ט להם בבית אושפיזם באותה לילה כשילינו), אזל קם אבבא, אודיק בבזעא דדשא (פרש"י הציץ דרך סדק שבדלת), חזי חיותא דתליא, טרף אבבא, נפוק אתו כולי עלמא לאפיה, אתא טבחי נמי, לא עלים רב עיניה מיניה, אמר להו איכו השתא (פרש"י אם בשמירתכם השתא) ספיתו להו איסורא לבני ביתי (שהעלמתם עיניכם), לא אכל רב מההוא בישראל, מ"ט אי משום איעלומי, הא לא איעלים, אלא דנחיש (פרש"י אמעברא דאתא לאפיה, דאמר יומא טבא לגו). והאמר רב כל נחש שאינו (פרש"י סומך עליו ממש) כאליעזר עבד אברהם (פרש"י שאם תשקני אדבר בה, ואם לאו לא אדבר בה – פי' המהרש"א שאינו אומר ב' צדדים, אם יהיה כך אעשה כך, ואם לא יהיה כך לא אעשה כך, ואע"פ שבתורה לא כ' מפורש שני צדדים, מ"מ בהכרח שאמרם, משא"כ רב לא התנה לשני צדדים) וכיונתן בן שאול (פרש"י אם יאמרו אלינו עלו ועלינו - בשמואל א' פ"ד מבואר שדוד הלך עם נושא כליו, ורצה להלחם עם הפלשתים שעמדו בראש הגבעה, וקבע סימן לעצמו, שאם יאמרו הפלשתים "דמו עד הגיענו אליכם", אז נעמוד ולא נעלה אליהם, אבל אם יאמרו "עלו עלינו", אז "ועלינו כי נתנם ה' בידינו"), אינו נחש, אלא סעודת הרשות הואי (פרש"י בת ת"ח לע"ה), ורב לא מתהני מסעודת הרשות.

שיטת תוס' שאליעזר לא עבר על לא תנחשו

הראשונים שם הקשו, היאך שייך לומר שאליעזר עבד אברהם חטא ועבר על הלאו של לא תנחשו, דהלא מבואר בסנהדרין (נ"ו:): שכל האמור בפרשת מכשף, בני נח מוזהר עליו.

תוס' תירץ שאליעזר לא סמך על הסימן לגמרי לקחת את רבקה לאשה ליצחק, אם תאמר לו "שתה וגם לגמליך אשקה", אלא קודם שאל אותה "בת מי את", ורק אח"כ כשידע מי היא הסכים לשידוך, ואז נתן לה את הצמידים, ואע"פ שבפסוק (כ"ד כ"ב) כי "ויקח האיש נזם זהב וכו'" ורק אח"כ "ויאמר בת מי את", משמע שכבר נתן לה את הצמידים מיד אחרי הניחוש, לפני שידע מי היא, צ"ל אין מוקדם ומאוחר בתורה, ובאמת נתן לה הצמידים רק אחרי ששמע מי היא, וכמו הסדר בהמשך הפרשה, כשסיפר לבתואל ולבן כל השתלשלות הדברים (כ"ד מ"ז), שם הקדים לספר "בת מי את" ורק אח"כ כי "ואשים הנזם על אפה והצמידים על ידיה", ולכן הסביר תוס' שהאיסור של לא תנחשו הוא רק כאשר סומך על הסימן לגמרי. לשיטת תוס', אליעזר לא סמך על הניחוש, אלא הקדים לשאול אותה "בת מי את" כדי להחליט שרבקה מיועדת ליצחק.

ביאור המהרש"א שיש מחלוקת אם בני נח מצווין בלא תנחשו

אמנם משמעות הגמ' אינה כן, דהרי רב ס"ל שאליעזר ניחש, ותי' המהרש"א שרב חולק על התנא בסנהדרין, וס"ל שאין איסור כישוף ונחש בבן נח, ולכן רב רק הביא דוגמא של ניחוש, והוסיף המהרש"א דאע"פ שרב בעצמו בדק במברא וסמך עליו כדי ללכת, מ"מ כיון שבאמירתו לא תלה הדבר, היה מותר.

מחלוקת הרמב"ם והראב"ד אם אליעזר עבר על לא תנחשו

הרמב"ם (הלי ע"ז פ"יא ה"ד) כי וז"ל המשים סימנים לעצמו, אם יארע לי כך וכך אעשה דבר פלוני, ואם לא יארע לי לא אעשה, כאליעזר עבד אברהם, וכל כיוצא בדברים האלו, הכל אסור, וכל העושה מעשה מפני דבר מדברים אלו לוקה עכ"ל. המנ"ח (מצוה רמ"ט סק"א) כי דנראה מדברי הרמב"ם שאליעזר ויונתן בן שאול ניחשו, אבל הראב"ד שם השיג עליו, דהם לא עשו איסור, דלעשות סימנים כאלו מותרים, וז"ל הראב"ד שם, זה שיבוש גדול, שהרי דבר זה מותר ומותר הוא, ואולי הטעהו הלשון, שראה כל נחש שאינו כאליעזר ויונתן אינו נחש, והוא סבר שלענין איסור נאמר, ולא היא, אלא ה"ק, אינו ראוי לסמוך, ואיך חשב על צדיקים כמותם עבירה זו, ואי הווי אינהו, הווי מפקי פולסא דנורא לאפיה עכ"ל. והנה שיטת תוס' בחולין (צ"ה: ד"ה כאליעזר) היא כשיטת הרמב"ם, ותירצו שאליעזר לא ניחש, משום שאחרי שהגידה לו בת מי היא, נתן לה את הצמידים, ואצל יונתן בן שאול, לזרז אה נערו עשה כן.

שיטת הר"ן שאין איסור אם עושה נחש בדבר שכלי

הכסף משנה הביא תי' הר"ן בחולין, שאליעזר ויונתן, כיון דהיה הניחוש מצד השכל, דאם יהיה לה מדות טובות, וכן אם האויבים מפחדים אצל יונתן בן שאול, מותר, ולדבריו, האיסור של "לא תנחשו" הוא רק כשעושה סימן שאין לו שום קשר לנידון, ושהם יגרמו את הנזק או התועלת, כמו המקרים בסנהדרין (ס"ה:). ת"ר מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו, מקלו נפלה מידו, בנו קורא לו מאחוריו, עורב קורא לו, צבי הפסיקו בדרך, נחש מימינו ושועל משמאלו (וכן נפסק בשו"ע יו"ד סי' קע"ט ס"ג), אבל מי שעושה סימן מדבר שיש בו סברא שהוא יגרום את התועלת מהדבר או את נזקו, זה אינו נחש, ולכן כשאליעזר עשה סימן, שאם תהיה כל כך נאה במעשיה ושלימה במידותיה, עד שכשיאמר לה "הגמיעני נא מעט מיס", תשיב לו ברוח נדיבה, "שתה וגם לגמליך אשקה", היא אישה שראויה ליצחק, והסביר כעין זה גם ביונתן בן שאול.

עוד הוסיף הכס"מ, שהרמב"ם ס"ל שבן נח אינו מצווה באיסור ניחוש, ולכן הביא הדוגמא של אליעזר, כדוגמא של ניחוש, אבל אליעזר בעצמו לא עבר עבירה בהיותו ב"נ, ואה"נ הרמב"ם לא הזכיר יחונתן בן שאול, ואפשר היינו משום שלא גרס כן בסוגי.

שיטת הרד"ק שאין איסור ניחוש אם יודע ומאמין שהסימן אינו גורם טובה או רעה

אבל הרד"ק (שמואל א' י"ד ט') יש לו מהלך אחר בכל הסוגי, והוא ס"ל שניחוש האסור הוא רק מה שנהגו בעלי הדעות הרעות, שקבעו להם מנהג וחוק עליהם, וחושבים שהם המטיבים והמריעים, אבל מותר לקבוע סימן ולסמוך עליו, כשיודע שאותו דבר אינו גורם את הרעה או את הטובה. והוכיח כן מהא

דאם היה איסור לעשות סימן, ואליעזר ויונתן עברו על איסור של לא תנחשו, לא היה הקב"ה מסייע בעד, ואע"פ שמלשון הגמרא "כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם ויונתן בן שאול אינו נחש" משמע שיש איסור נחש בעשיית סימן, הסביר הרד"ק שאין כוונת הגמ' לענין איסור של לא תנחשו, אלא הכוונה היא שעל האדם להתייחס לסימן, ולראות בו משמעות רק אם קובע שהדבר יהיה לו לאות ולסימן כמו באליעזר עבד אברהם.

שיטת הספורנו שאין איסור ניחוש כשמתפלל על הצלחה

הספורנו (פי חיי שרה כ"ד י"ד) פי' שאליעזר התפלל שיהיה כך, אבל לא סמך על נחש, וכן היה ביונתן בן שאול, ומה שאמרו כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם ויונתן בן שאול אינו נחש, הכוונה היא שיאמר המנחש כדבריהם, אבל יאמר זה שלא בדרך תפלה אלא דרך נחש, שאם יקרה כן יעשה כך וכך, והיינו שאליעזר ויונתן לא עשו זאת כניחוש, אלא שהם התפללו על כך, ורב לא הביא מאורעות אלו כמאורעות שהיה בהם איסור ניחוש, אלא רק הביא את המעשים הללו כדוגמא לכך, שמי שיאמר כן שלא בדרך תפילה אלא כניחוש, הוא יעבור על איסור ניחוש.

ביאור החינוך בחומר האיסור של לא תנחשו

החינוך (מצוה רמ"ט) הסביר דשרשי המצוה הם, לפי שענינים אלה הם דברי שגיון וסכלות גמורה, ולעם קדוש אמיתי אשר בחר ה' לא יאות להם שישעו בדברי שקר. ועוד שהם סיבה להדיח האדם מאמונת ה' ומתורתו הקדושה, ולבא מתוכם לכפירה גמורה, שיחשוב כל טובתו ורעתו וכל אשר יקרהו שהוא דבר מקרי, לא בהשגחה מאת בוראו, ונמצא יוצא בכך מכל עקרי הדת, על כן, כי חפץ השי"ת בטובתנו, ציונו להסיר מלבנו מחשבה זו ולקבוע בלבבינו כי כל הרעות והטוב, מפי עליון תצאנה לפי מעשה האדם אם טוב ואם רע, והנחשים אינם מעלין ולא מורידין, וכמו שכתוב (פי בלק כ"ג כ"ג) "כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל".

שיטת השו"ע ורמ"א להתחנת דווקא בחלק הראשון של החודש

כ' בשו"ע (יו"ד סי' קע"ט ס"ב) נהגו שאין מתחילין בב' וד', ואין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה (נחלקו הפוסקים אם הכוונה היא עד ט"ו לחודש – שו"ת בנין ציון סי' קמ"א, ושו"ת התעוררות תשובה ח"ב סי' קע"א – או שהיא עד כ"ב או כ"ג לחודש – שלחן העזר סי' ד' ס"ה בשמלה צבי סק"א), וכן כתב גם הרמ"א (אהע"ז סי' ס"ד ס"ג) ונהגו שלא לישא נשים אלא בתחילת החודש, בעוד שהלבנה במילואה. ויש לתמוה על הרבה אנשים שאינם מקפידים בזה, ועוד יש להבין היאך פסקו השו"ע ורמ"א דבר שלכאורה יש בו משום איסור של "לא תנחשו".

כשהתועלת ברורה בין לדפואה ובין להציל מחסרון כיס לא שייך דרכי האמורי

והנה מבואר בב"מ (כ"ז:) דאנשים אינם משאילים כיס וארנקי משום סימן רע, והק' שם תוס' דהא כתיב "לא תנחשו", ותי' ע"פ הגמ' בשבת (ס"ז:) דכל דבר שיש בו משום רפואה, אין בו משום דרכי האמורי, והק' כל האחרונים מה שייך רפואה לכיס. יש מפרשים שמסבירים כוונת תוס' ע"פ מש"כ בשלטי גיבורים בשבת (ל: לדפי הרי"ף) בשם הרי"ף, דכל מקום שידעו חכמים שהנזק ברור, והתועלת שאמרו היא ברורה, אין בזה משום דרכי האמורי, בין אם עושה להגן מן העניות או להגן מן החולי, שכל אלה דרכי רפואה הן, ולכן כאן, כמו שלצורך רפואה אין בו משום דרכי האמורי, ה"ה כדי שלא יהי' לו חסרון כיס ג"כ שרי. וע' בחכמת אדם (כלל פ"ט ס"ג) שכ' בענין לאו זה של לא תנחשו, וז"ל כללו של דבר, **כל דבר שהתועלת או הנזק נגלה לעינינו, בין מדרך רפואה או בדרך סגולה, אין בו משום ניחוש או דרכי האמורי, אבל מה שאינו נגלה יש בו משום דרכי האמורי ואסור, והבוטח בה' חסד יסובבנו עכ"ל.**

חידוש השלטי גיבורים דאיסור ניחוש הוא רק כשמוציא הניחוש מפיו

בשלטי גיבורים בע"ז (דף ט. לדפי הרי"ף) כ' דאיסור ניחוש אינו אלא כאשר מוציא הניחוש מפיו, כגון "אל תתחיל לגבות ממני, שחרית הוא, מוצש"ק הוא וכו", אבל אם אינו מוציא הדברים מפיו, אלא חושב בלבו ונמנע מעסקיו משום הנחשים הללו מותר, משום שראוי לאדם לחוש לחשש שחוששין בו הבריות. והק' הפת"ש (יו"ד סי' קע"ט סק"ג) דלכאורה מבואר בתוס' הנ"ל שחולק על השלטי גיבורים, מדהקשה דמי

שמונע מלהשאל כיסו עובר על לא תנחשו, אע"פ שלא דיבר שם מאומה. אבל האחרונים כ' דאין הכרח ללמוד שתוס' חולק על הש"ג, דאפשר חשש תוס' שהמשאל יסביר א"ע בפני השואל כדי שלא ישא שם רע לעצמו בין שכניו, ואם יאמר טעם סירובו להשאל כיסו, משום דלא מסמני מילתא, הרי זה דיבור ואסור.

אבל הגר"א הק' על חילוק זה, דמבואר ברמ"א (יו"ד סי' קע"ט ס"ג) בשם המהרי"ל כשיטת הש"ג, דאם אינו אומר הטעם למה עושה מה שעושה, שרי, והק' בביאור הגר"א (שם סק"ח) על המהרי"ל, וז"ל דבריו קשין כחומץ לשיניים לגנוב דעת המקום עכ"ל, ולכן פ"י שהי' להמהרי"ל גירסא אחרת בגמ' (וע"ע בשד"ח ח"ה עמוד 176 מערכת הנו"ן כלל ל"ד).

עוד יש לציין, שהב"י (יו"ד סי' קע"ט) מביא שהמהרי"ל (סי' קי"א) נשאל, שבצואת ר' יהודה החסיד (אות נ"ב) כתב, אם התרנגול קורא כעורב ישחטו, וכן אם התרנגולת קוראת כתרנגול יש לשוחטה, הרי יש בזה לא תנחשו, וכתב בשם הר"א מוינ"א, שהאיסור הוא דווקא כשאומר תשחטו משום שקרא כעורב, אבל לשחוט ולא אמר בפיו למה, אין איסור, וכ"כ התורת חיים (בי"מ כ"ז). והמעשה בצלאל על פסקי הריקאנטי (סי' תקס"ד), שכל האיסור הוא רק כשאומר בפיו, אבל אם עושה בלי לומר בפיו, אינו עובר משום לא תנחשו.

לפ"ז בנד"ד, אם נאמר שיש לחוש משום ניחוש להקפיד להתחתן בחצי הראשון של החודש, הרי בודאי המחותרים מדברים ביניהם כשקובעים זמן החתונה, ולא ימלט שינמקו הסיבה לתאריך של החתונה, וא"כ יש להסתפק בכל חתונה, מה צריך לעשות, דאם יקבעו בחצי השני של החודש, הרי זה נגד המחבר ורמ"א, ואם יקבעו דווקא בחצי הראשון, ויסבירו בינם לבין עצמם סיבת הדבר, שוב קשה דייאסר משום לא תנחשו.

יישוב הרמב"ן דקפידת נישואין במילוי הלבנה אינו ניחוש

והנה הב"י (יו"ד סי' קע"ט ד"ה ועל מה שנהגו) הביא משו"ת המיוחסות להרמב"ן (סי' רפ"ג), שכ' דמה שנהגו שלא לישא נשים אלא במילוי הלבנה אינו ניחוש, אלא כשם שמושחין מלכים על המעיין כדי שתמשוך מלכותן (ע' כריתות ה:), כן עושין במילוי ולא בחסרון, וסימנא טבא הוא כדרך שמושכין יין בצינורות לפני חתנים לסימן טוב שהזיווג יתווסף, ואין בו משום דרכי האמורי (ע' ברכות נ:). לפ"ז אין קושי על מניעת נישואין לפני מילוי הלבנה, דאין בזה משום לא תנחשו, אבל עדיין צריך להבין למה אין כולם מקפידים להתחתן דווקא בחצי הראשון של החודש.

למה אין מקפידים להתחתן דווקא במילוי הלבנה כמו שנפסק בשו"ע ורמ"א

כ' הפת"ש (אהע"ז סי' ס"ד סק"ה) שהמקנה (שם ס"ג) הק' עמ"ש"כ שם הרמ"א שנהגו שלא לישא נשים אלא בתחילת החודש בעוד שהלבנה במלואה, מהא דפסק הרמ"א בהל' ת"ב (סי' תקנ"א ס"ב) דנוהגים להחמיר שאין נושאים נשים משבעה עשר בתמוז ואילך, דתיפו"ל שהוא לאחר חצי החודש, ותי' עפמ"ש"כ המ"א (סי' ת"צ סק"ט) בשם שו"ת הרמ"א (סי' ל"ה), שכתב דיש נ"מ בין אם הוא כתב "והעם נהגו" לבין אם כתב "וכן נוהגים". ולכן היכא שכתב "ונוהגין" כמו בהל' ת"ב, היינו להורות שמנהג חכמים הוא, אבל כשכתב "ונוהגו" אינו אלא מנהג העם (אולם ע' בשו"ת אריה דבי' עילאי אהע"ז סי' ח"י שתמה על קושיית המקנה מכמה אנפין ע"ש), וכן מבואר גם בשו"ת תשובה מאהבה (ח"ג יו"ד סי' שני"ה) שכ' דמה שנהגו העם מעצמם ואין לו שורש ע"פ הדין, הוא לסימנא בעלמא, ולכן בכל מקום שיש עיכוב וכדומה, אין לדחות את החתונה משום כך.

ובאמת הערוה"ש (אהע"ז סי' ס"ד ס"ג) כ' דיותר טוב שלא להקפיד כלל להתחתן דווקא בחצי הראשון של החודש, שנאמר "תמים תהיה עם ה' אלוקיך", והרי לענין נישואין ביום רביעי וחמישי שהוא סימן ברכה לדגים ולאדם, אין מקפידין אע"פ שנזכר בגמ', וכש"כ בזה שלא נזכר בגמ' כלל (וכן מבואר גם בפני"י בכתובות בקו"א אות א' בסו"ד, שתמה מי עדיף האי סימנא מילתא, לישא דווקא בתחילת החודש, דבר שלא נזכר בגמ' כלל, מטעמא דברכה שהיא ברייתא, ואין לבטלה בידים, ואע"פ דיש ליישב דברי הפוסקים ולקיים מנהגן של ישראל, מ"מ הרוצה לקיים דברי חז"ל, יש לו לחוש לכתחילה לטעמא דברכה וינוחו לו ברכות על ראשו, וכמדומה לי שכן נהגו בכמה קהלות קדושות, והוא מנהג ותיקין

עכתו"ד), ואפשר משום שישראל מונין ללבנה ונמשלו ללבנה לכן נהגו להקפיד, ועוד שאין הקפידה שלא להעמיד בחסרונה, אלא לסימן טוב להעמיד במילואה, ומ"מ יותר טוב להקפיד על מה שנאמר בגמ'.
הוכחת המהר"י אסאד ז"ל דא"צ להקפיד להתחתן דווקא בחלק הראשון של החודש

בשו"ת יהודה יעלה (ח"ב אהע"ז סי' כ"ד) כתב, דמה"ט המחבר בשו"ע הביא מנהג זה ביו"ד בהל' מנחש ולא כתבו באהע"ז, כדי שלא תהא משמע דיש לנהוג כן, ומה שהרמ"א העתיקו באהע"ז היינו כדי ללמדנו שאין למחות ביד הנוהג כן, דאין בזה משום ניחוש, ולכן סיים הרמ"א "וע' ביו"ד סי' קע"ט", אבל בודאי א"צ לחוש כלל למנהג ההוא אפילו לכתחילה, ובפרט שאין רמז לזה בגמ', ואדרבה יש ראי' להיפך, מדתנן דאין נושאים נשים במועד משום דאין מערבין שמחה בשמחה, והומ"ל דחוח"מ הוא אחרי מילוי הלבנה (אבל ע' בשו"ת בנין ציון ח"א סי' קמ"א בסו"ד, שכי' דאין להביא ראי' מהתם, דהתנא רצה להשמיענו שאסור בחוח"מ מה"ת, ולא במה שנתלה במנהג, דאפשר בימי התנאים עוד לא נהגו. וע"ש שכי' דאמנם במקומות שאין מקפידין שלא לישא רק עד מילוי הלבנה אין להורות להם איסור בדבר, אבל במקומות שנהגו כמנהג שהביאו הרמב"ן והרמ"א, אין להורות לשנות המנהג ע"ש).

חתן שהוא כבר בן עשרים יעדיף להתחתן בסוף החודש מלדחות את החתונה כדי להתחתן בתחילת החודש

עוד הוסיף, דמי שהוא בן עשרים ועדיין לא נשא, הרי שנינו בקידושין (כ"ט:). שהקב"ה אומר תיפח עצמותיו, וא"כ פשיטא דשיהוי מצוה לא משהינן ואין להמתין עד מילוי הלבנה, ואדרבה, משום חסרון הלבנה הוא רק חשש שמא השעה אינה מוצלחת, אבל קללת הקב"ה הוא ודאי, ואין ספק מוציא מידי ודאי, ולכן כל הקודם לישא אפילו בסוף החודש זכה, והוא זריז ונשכר להוציא עצמו מקללה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע, וכן פסק בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' רע"ג), וע"ע בשדי חמד (ח"ז מערכת חתן וכלה אות כ"א - עמוד ר"ח) אריכות גדולה בהאי ענינא דנישואין בתחילת החודש, ובתנו"ד (שם אות ד' עמוד רכ"ב): דחה חלק מהראיות של המהר"י אסאד ז"ל. וע"ע בכתר ראש (אות קי"ח) שכי' שרבינו הגר"א זצ"ל עשה חתונת בנו בסוף החודש, ואמר שאין להקפיד על הזמנים, ובזה פי' הפסוק "בידך עתותי" (תהלים ל"א ט"ז).